

Γ. ΒΙΖΥΗΝΟΣ: Ο ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΦΟΡΕΑΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΙΩΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

της Μαρίας Ράλλη-Υδραίου φιλολόγου

Στις 8 Μαρτίου 1849 γεννιέται στη Βιζύη ή Βιζώ ο Γ. Βιζυηνός. Η Βιζύη ήταν τότε μια μικρή κωμόπολη της Ανατολικής Θράκης πάνω στο δρόμο που περνούσε από τις Σαράντα Εκκλησιές και την Τσατάλτζα και ένωνε την Αδριανούπολη με την Πόλη. Είχε πλούσιο ιστορικό παρελθόν και βρισκόταν χτισμένη πάνω σε ένα λόφο, αποτελώντας τμήμα των δυτικών υπωρειών του Μικρού Αίμου (Στράντζας). Δέσποζε στην εύφορη θρακική πεδιάδα, όπου κυλούσε ο ποταμός Εργίνος, του οποίου οι πηγές βρίσκονταν στις καταπράσινες χαμηλές υπώρειες της Στράντζας.

Το φτωχό και άγνωστο χωριό, η Βιζύη, γίνεται σε όλους γνωστό χάρη στο διηγηματογράφο Γ. Βιζυηνό, που χρησιμοποίησε το τοπωνυμικό επίθετο της καταγωγής του για φιλολογικό ψευδώνυμο και επώνυμο. Το πραγματικό του όνομα ήταν Γεώργιος Σύρμας. Στα πρώτα του χρόνια υπέγραφε ως "Μιχαηλίδης", πλάθοντας το επώνυμο του από το όνομα του πατέρα του "Μιχάλης" (Μιχαήλ, Μιχαήλος). Η προσθήκη της κατάληξης -ίδης στο πατρικό όνομα για το σχηματισμό του επωνύμου είναι ο αρχαιότερος ελληνικός τρόπος επωνυμοποίησης. Γρήγορα, όμως, ο νεαρός Γ. Σύρμας ή Μιχαηλίδης άφησε και το δεύτερο όνομα και πήρε το "Βιζυηνός", για να παρουσιάσει στο πανελλήνιο το αρχαίο χωριό του, τη Βιζύη.

Η Βίζα ή Βιζύη ήταν κεφαλοχώρι, κωμόπολη. Ο Μιχαήλος Σύρμας καταγόταν από το κοντινό χωριό Κρυονέρι και ήταν πραματευτής, γυρολόγος.

Ο Γ. Βιζυηνός ανήκει στους θεμελιωτές του νεοελληνικού λογοτεχνικού λόγου. Μαζί με τον Σολωμό, τον Κάλβο και τον Βαλαωρίτη στάθηκε ο πρώτος που έγραψε διήγημα απαλλαγμένο από τα ρομαντικά στοιχεία της εποχής και με έντονη την προβολή του ρεαλισμού - αν και τα διηγήματα του είναι γραμμένα στην καθαρεύουσα, μια εντελώς δική του καθαρεύουσα, ζωντανή, όπως του Παπαδιαμάντη. Είναι ένας πεζογράφος χυμώδης και αφηγητής συναρπαστικός. Οι περιγραφές του συχνά συναγωνίζονται την εικονική πληρότητα και την εσωτερικότητα των περιγραφών του Παπαδιαμάντη.

Μέσα σε φυσικό σκηνικό, κινείται ο κόσμος του χωριού του Βιζυηνού και βρίσκεται ενωμένος και αδιάσπαστος. Όλοι οι ήρωες του, σχεδόν, κατάγονται από τη Βιζύη και όμως, παρ' όλα αυτά, ο Βιζυηνός δεν επαναλαμβάνεται μέσα στα διηγήματα του. Υπάρχει μεστότητα και ωριμότητα στους χαρακτήρες των έργων του. Το ίδιο και η τεχνική του. Γίνεται κάποια επιστροφή στο παρελθόν και επαναφορά στο παρόν και ξανά πάλι μια ανακύκλωση χρονική. Κατά τον ίδιο τρόπο έχουμε και την εξέλιξη του μύθου ο οποίος κορυφώνεται στο τέλος. Συμμετέχει και ο ίδιος ο Βιζυηνός, και είναι ο κύριος ήρωας. Οι αλήθειες στα έργα του χρωματίζουν το ήθος και τις συγκινήσεις, τις σχέσεις και τις εκζητήσεις των ανθρώπων. Επιπλέον, ο συγγραφέας προσεγγίζει και τη φύση. Δένεται και με το περιβάλλον και με τους ήρωες, συνταιριάζει μαζί τους. Κατά την ανάγνωση των διηγημάτων του βλέπουμε ότι συνδυάζει τη λογοτεχνική αφήγηση με την πνευματική μαρτυρία και κατάθεση ψυχής.

Ο Γ. Βιζυηνός είναι από τους συγγραφείς εκείνους που δίνουν στο έργο τους, ξεχωριστά, αρκετά βιώσιμα στοιχεία από τα λαογραφικά και ηθογραφικά που δεν αλλοιώνονται. Γοητευμένος από την πατρική εστία και τα ιερά χώματα του τόπου του, μας μιλά για τη μητρική στοργή, μας περιγράφει γειτονιές της Πόλης, μας μεταφέρει σε θρησκευτικές εικόνες τυπολατρίας, λατρείας και τελετουργίας. Ακόμη κι όταν βρίσκεται στην Ευρώπη φέρει μαζί του τα πλούσια βιώματα του και τις πρώτες συγκινήσεις της δικής του γης. Η νοσταλγία τις ενδυναμώνει και τις εξωραϊζει περισσότερο. Υπάρχει μεγαλύτερη συναισθηματική φόρτιση, έντονη θρησκευτικότητα και επιστροφή στις ρίζες. Αναζωπυρώνονται οι αναλλοίωτες ηθικές αξίες. Πραγματικά η διηγηματογραφία του Βιζυηνού είναι στηριγμένη σε τεχνική άρτια και αποτελεί μια ελληνική πραγματικότητα ανεπηρέαστη από το χρόνο.

Τα έργα *Το Αμάρτημα της Μητρός μου*, *Ποίος ήταν ο Φονεύς του Αδελφού μου* και *Το Μόνον της Ζωής τον Ταξειδίον* έχουν υπόθεση οικογενειακή και τοπικό πλαίσιο τη Βιζύη της Θράκης και την Κωνσταντινούπολη. Ακόμη έχουν αυτοβιογραφικό χαρακτήρα ή συνδέονται με τις περιπέτειες της οικογένειάς του. Ο ίδιος ο Βιζυηνός συμμετέχει ως αφηγητής και σε ορισμένα διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στην εξέλιξη του μύθου. Με μεγάλη παραστατική δύναμη ζωγραφίζει το τοπίο, πάντα σε σχέση με

το ανθρώπινο δράμα και αποκαλύπτει την ευαισθησία του και τις ρομαντικές καταβολές της πεζογραφίας του.

Ο Κωστής Παλαμάς έγραψε: “Εις τα διηγήματα αυτά, εντυπώσεις και αναμνήσεις των παιδικών χρόνων, της νεανικής ηλικίας, ως είδος τι οικογενειακών απομνημονευμάτων, το πρόσωπον του συγγραφέως, εξερχόμενων επί της σκηνής διαδραματίζει ουσιώδες μέρος· δια τούτο και η αλήθεια αυτών έχει τι το οικείον και το ψηλαφητόν, το αρρήκτως ειλικρινές, το προκαλούν ευθύς εξ αρχής την εμπιστοσύνην, το επιτείνουν την συγκίνησιν” (*Τα Άπαντα τον Γ. Βιζυηνού*, τ. 2, σ. 160).

Κατά τον Ιωάννη Ζερβό (Πρόλογος, εκδ. Φέξη, Αθήναι, 1916), ο ποιητής Γ. Βιζυηνός “παρουσιάζει την πρώτην κατ’ επίγνωσιν και γενναίαν απόπειραν εις το να λαβή η νεωτέρα μας ποίησις μίαν καθολικότητα εθνικής διανοήσεως, εθνικού αισθήματος και πανελληνίου μορφής”.

Ως πεζογράφος θεωρείται ένας από τους πλέον σημαντικούς Νεοέλληνες δημιουργούς και εμφανίζεται σε μια εποχή κατά την οποία στην Ελλάδα, με τον Νικόλαο Πολίτη, είχε αρχίσει να αναπτύσσεται η λαογραφία ως επιστήμη και οι πεζογράφοι είχαν στραφεί προς την ειδυλλιακή ύπαιθρο, με στόχο την περιγραφή των ηθών και εθίμων του ελληνικού λαού. Έτσι, καλλιεργήθηκε το ηθογραφικό διήγημα. Σε αντίθεση με το παλιό ιστορικό μυθιστόρημα, το γεμάτο από υπερβολές, φανταχτερές περιπέτειες, πληθωρικές αναδρομές στο χώρο και το χρόνο, η νέα πεζογραφική γενιά και μαζί τους ο Γ. Βιζυηνός - στην πρώτη γραμμική- οικοδομεί τη νέα μορφή του πεζού νεοελληνικού λόγου (το ηθογραφικό και ψυχογραφικό διήγημα) με μια απλή, ίσως, απλοϊκή, καθημερινή θρακιώτικη προπάντων θεματογραφία. Οι ήρωες του είναι οι δικοί του: η μητέρα του, ο παππούς του, οι στενοί του γνώριμοι, ο ίδιος του ο εαυτός. Με την τέχνη του, όμως, αποκτούν μια καθολικότητα και γίνονται σύμβολα, διευρύνονται στη σκέψη των αναγνωστών και από θρακιώτικα πρόσωπα και πράγματα γίνονται πανανθρώπινα (Κυρ. Μαρώνη, “Αρχείον του θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού θησαυρού”, 32, 1966-465). Υπάρχει πάντως κάτι το εσωτερικό που τραβά τον Βιζυηνό στις ρίζες του. Δε λησμονεί τους ήρεμους, γλυκούς ανθρώπους της θρακικής γης. Τους περιγράφει με πλαστική δύναμη και τους τοποθετεί ακριβώς εκεί που παιδάκι τους έβλεπε να κινούνται με τις καθημερινές ενασχολήσεις τους, σε ένα πλαίσιο χρωματισμένο από τα νήματα της θρακιώτικης παράδοσης. Πονά για τον τόπο του και προσπαθεί να τον απεικονίσει με τα έθιμα των Φώτων, με θρησκευτικές τελετές, προλήψεις και μύθους.

Επικεντρωμένος στην αγροτική ζωή, ο Γ. Βιζυηνός χρησιμοποιεί τις συμβάσεις του ρεαλισμού ακραία, με σκοπό να τις ανατρέψει. Στις θρακικές ιστορίες του, όπως και οι ξένοι συγγραφείς, είχε ως βάση το αγροτικό και λαογραφικό στοιχείο. Στόχος του δεν είναι να πει μια ιστορία ή να διασκεδάσει τους αναγνώστες, αλλά να τους κάνει να σκεφτούν και να διεισδύσουν στο βαθύτερο νόημα των όσων συμβαίνουν. Περιγράφοντας και τη φύση, δεν έχει ως αποτέλεσμα την απλή φωτογράφιση, αλλά καθαρά το προϊόν του νου του συγγραφέα. Σε όλες τις περιπτώσεις ο ρεαλιστής συγγραφέας πιστεύει ότι η επιτυχία της τέχνης του εξαρτάται από την υπέρβαση των ορίων του πραγματικού, όπως αυτός το αντιλαμβάνεται. (Στον Βιζυηνό και τον Maurassant, αποσταθεροποιώντας την πραγματικότητα σε αναζήτηση της τελειότητας του έργου για να ερευνηθεί αυτό που θεωρούμε πραγματικό ή, ακόμη, επιλέγοντας από αυτή σύμφωνα με σχήματα σκέψης ή αντίληψης που υπάρχουν ήδη στο μυαλό του συγγραφέα, όπως στον Βιζυηνό και τον Hardy.)

Ο Γ. Βιζυηνός, πάντα νοσταλγικός και ιδιόμορφος, κατέγραψε στα κείμενα του τις πιο λεπτές συγκινήσεις με τρόπο δυνατό και μοναδικό. Η προσφορά του είναι πολύ μεγάλη, καθώς είναι ενισχυμένη από τις ποικίλες παραδόσεις του Ελληνισμού (οικογενειακές, λαϊκές και θρησκευτικές), τις ελληνοχριστιανικές αξίες και το πνεύμα το ριζωμένο στην αρχαία και στη νεότερη παράδοση.

“Η γλώσσα του αποπνέει μια ζεστασιά ζωής”, αναφέρει ο Νικηφόρος Βρεττάκος. “Η καθαρεύουσα του είναι προσωπική, σαν του Παπαδιαμάντη. Όντας άτομο προικισμένο με εσωτερικές δυνάμεις και έχοντας μέσα του μια αγάπη παθιασμένη για το θρακικό χώμα και τους ανθρώπους του, ο Βιζυηνός κατάφερε να διεισδύσει περισσότερο στο εσωτερικό της ψυχής τους, όπως της μάνας του, της Δεσποινιώς της Μιχαλιέσα. Κάθε έργο τέχνης είναι μια κιβωτός που μεταφέρει ένα απόσπασμα ζωής από τον πλανήτη μας. Η κιβωτός του Βιζυηνού μεταφέρει τη Βιζύη και τις πρώτες του εμπειρίες από αυτή που είχαν γίνει μέρος της ψυχής του. Ο εγχάρακτος στο χρόνο λόγος του, δηλαδή, έγινε με την καταγραφή αυτών που είδε, άκουσε και έζησε σαν παιδί, αυτών που πέρασαν μέσα στο αίμα του. Ο Βιζυηνός επαλήθευσε με την

εσωτερική του ανθρώπινη αυτονομία την ύπαρξη της ελληνικής ρίζας που, παρά τις εναντιώσεις των καιρών, ανθοβολεί συχνά εκεί που δεν το περιμένει κανείς”.

Και ο ίδιος κατείχε πολύ καλά τα αφηγηματικά μέσα που είναι απαραίτητα για τη σύνθεση ενός παραδοσιακού διηγήματος. Ο ήρωας του στο έργο *Μοσκωβ Σελήμ* παρουσιάζει ομοιότητες και αναλογίες με αρχετυπικές μυθικές μορφές που παρατηρούμε στα παραμύθια και στους ηρωικούς μύθους. Αναπαράγεται ο τύπος του μυθικού ήρωα. Πολλά μυθολογικά μοτίβα είναι ανιχνεύσιμα μέσα στο διήγημα αυτό, που έχει σύνθετη μυθολογική δομή.

Ως λαογράφος παρουσιάζεται ο Γ. Βιζυηνός το 1877, στο Βουτσιναίο Διαγωνισμό, όπου και πήρε τον Α' Έπαινο, με την ποιητική του προσφορά *Εσπερίδες ή Μύθοι του Λαού και Παραμύθια*, με περιεχόμενο ελληνικούς θρύλους και παραμύθια. Το 1883, στο Λονδίνο, τυπώθηκε η συλλογή *Ατθίδες Αύραι*, με κύριο θέμα μύθους της Θράκης ή πανελληνίους και αναμνήσεις από τη Βιζύη. Επίσης έγραψε τη λαογραφική μελέτη *Οι Καλόγεροι και η Λατρεία του Διονύσου εν θράκη*.

Η πεζογραφία του, ψυχολογική κατά βάθος και ψυχογραφική, παρ' όλα τα ηθογραφικά και λαογραφικά της στοιχεία, παρουσιάζεται υποταγμένη αρμονικά στις απαιτήσεις της πλοκής και του μύθου. Αυτά τα δύο αποτελούν τον κύριο μοχλό που προκαλεί και οξύνει τις ψυχολογικές καταστάσεις και συχνά οδηγεί τα πρόσωπα σε μια οξυτάτη κρίση συνειδήσεων, όπως παρατηρεί ο Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος.

Κύρια χαρακτηριστικά του έργου του Βιζυηνού είναι η ανθρωπιά του και η τρυφερότητα η επώδυνη. Το πλαίσιο μένει συνήθως ηθογραφικό, δίνοντας στο συγγραφέα την ευκαιρία να παρουσιάζει παράλληλα με την κυρίως διήγηση και μια εικόνα της ζωής των χωριών της Θράκης, με τις δοξασίες, τις προλήψεις και τα ήθη τους, με επίκεντρο πάντα τον άνθρωπο που ψυχογραφείται με μια διεισδυτικότητα που σε ελάχιστες περιπτώσεις ξαναγνώρισε η πεζογραφία μας. Ενώ ο Βιζυηνός περιέλαβε τους μύθους του συμπυκνώντας σε διηγήσεις, φαίνεται να είχε φλέβα μυθιστοριογράφου και η σύμπτυξη αυτή αποτελεί ένα μέρος της ιδιοτυπίας του, γράφει ο Κώστας Στεργιόπουλος.

Η ποιητική κοσμοθεωρία του κινήθηκε στους χώρους του μύθου και της Ιστορίας, του θρύλου και του γεγονότος. Γίνεται μια αναπαραγωγή θρύλων, γεγονότων, ιστορικών περιστατικών που ήδη έχουν την καλλιτεχνική τους ολοκλήρωση και αυτάρκεια στην περιοχή της λαϊκής δημιουργίας. Είναι πολύστιχα αφηγηματικά ποιήματα. Ο Βιζυηνός, στην προσπάθειά του να στιχουργήσει τους κοινούς θρύλους και μύθους, έχει να αντιμετωπίσει το ζήτημα της μορφής. Όσα από τα ποιήματα προσιδιάζουν προς τους λαϊκότροπους ρυθμούς και προς τα στιχουργικά τεχνάσματα των λαϊκών βαλλισμάτων έχουν και το μεγαλύτερο ποσοστό αντικειμενικότητας και τις προϋποθέσεις κάποιας διάρκειας. Τα ποιήματα αυτά ψάλλουν γεγονότα και όχι συναισθήματα και είναι σημαντικά, όπως γράφει και ο Βιζυηνός στο μελέτημα του για τις αρχετυπικές αυτές μορφές της πρωτογενούς ποιητικής αποτύπωσης, με τον τίτλο *Ανά τον Ελικώνα*.

Ανάμεσα στα “βαλλίσματα” του Βιζυηνού, σε μια συνεργασία μύθου και λέξης στη μορφή τους, είναι το ποίημα *Μεταμορφώσεις*, που αναπτύσσει τον αιτιολογικό μύθο του σκαντζόχοιρου, της αράχνης, της χελώνας και της μέλισσας, σε τετράστιχες στροφές, όπου μονοί στίχοι, δεκαπεντασύλλαβοι του δημοτικού τραγουδιού, με την απλότητα και την ολοκλήρωσή τους, χαρίζουν στο ποίημα την πρωτογενή εκείνη αφέλεια και χάρη του λαϊκού βαλλίσματος. Υπάρχουν και δύο ποιήματα που αναφέρονται στους θρύλους της Άλωσης, το *Μπαλουκλί* και *Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος*. Το θέμα τους ήταν αρκετό για να ερεθίσει το φυλετικό ενδιαφέρον και να προξενήσει τις αναμενόμενες αντιστάσεις, αναφέρει ο Κώστας Χωρεάνθης. Επίσης, το ποίημα *Ο Βασιλικός* αναφέρεται στη γνωστή παράδοση για την εύρεση του Τιμίου Σταυρού από την Αγία Ελένη, που οδηγήθηκε στον τόπο που ήταν θαμμένος από την ευωδιά του βασιλικού. Το ποίημα *Η Παράφρων*, με υπότιτλο *Επεισόδιον των εν Βιζύη Καταστροφών*, αναφέρεται σε κάποια κόρη που παραφρόνησε, όταν οι Τούρκοι, σε μια από τις καταστρεπτικές επιθέσεις τους εναντίον της Βιζύης, πιθανό το 1876, σκότωσαν τον αγαπημένο της. Μέσα στην παραφροσύνη της, με “μυρτόπλεκτο στεφάνι” στα μαλλιά, περιφέρεται στη μάντρα του βοσκού που είχε αγαπήσει. Ο ποιητής εξιστορεί -σε ένα είδος αφηγηματικής αναδρομής- την αιτία της παραφροσύνης της κόρης.

Ο Βιζυηνός στιχουργήσε αρκετές λαϊκές παραδόσεις και μύθους και σε παρενθετικούς υπότιτλους μνημονεύει το γεγονός και, μερικές φορές, την πηγή του. Όπως, για παράδειγμα, *Ο Σοφιανός, Το Σεϊτάν*

Ακυντησί, Αι Νηρηίδες, Το Συναξάρι τον Αγίου Κασσιανού (από την παράδοση *Ο Βύας*). Στο ποίημα *Το Νεραϊδοφίλημα* ο μύθος για το θαλασσινό που τον τυλίγει και τον πνίγει το κύμα στην αγκαλιά της νεράιδας εμπλέκεται μέσα στο λυρικό στοιχείο. Ξεπερνά την ακαμψία της μυθολογικής του περιβολής και απλώνεται στη φαντασία και δίνει κάτι το ανάλαφρο στο ποίημα, όπως ο αφρός του κύματος που πνίγει τον θνητό με την υδάτινη θεότητα. Η επωδός και η επανάληψη, ο γοργός τροχαϊκός ρυθμός και τα λαϊκά επιφωνήματα που παρεμβάλλονται σε καίρια σημεία είναι ακόμη στοιχεία ενός αφομοιωμένου συλλογικού κινήματος από την ατομική ψυχή.

Ο βιογράφος του εκπαιδευτικός Καμαριανάκης αναφέρει ότι τα καλύτερα διηγήματα του Βιζυηνού προέρχονται από τον οικογενειακό του χώρο ή τον πολύ κοντινό του, όπου τα πρόσωπα των μύθων αντιστοιχούν απόλυτα στα πρόσωπα της πραγματικής του οικογένειας, και με το πραγματικό τους όνομα.

Το μισό από το έργο του *Το Μόνον της Ζωής μου Ταξείδιον* ανάγεται σε αναμνήσεις της εποχής που ζούσε ακόμη ο παππούς και προσθέτονται και ο ίδιος με τη γιαγιά Χρυσώ.

Στο *Αμάρτημα της Μητρός μου* αναφέρεται ότι η γιαγιά Χρυσώ πήγε στον Άγιο Τάφο και έγινε Χατζήδαινα. Στο διήγημα *Το Μόνον της Ζωής μου Ταξείδιον* δίνεται αυτό με μεγάλη λεπτομέρεια μέσα σε δύο σελίδες. Το ίδιο λεπτομερώς αναφέρεται και η παιδική τραυματική περιπέτεια του παππού, του οποίου και σημάδεψε όλη τη ζωή, το να ζήσει όλα τα παιδικά του χρόνια σαν "Γεωργία", για ν' αποφύγει, έτσι, ντυμένος κορίτσι, το γενιτσαρισμό -ένας τρόπος αποφυγής που τότε συνηθίζονταν- και ο γάμος του για τον ίδιο λόγο, σε ηλικία έντεκα ετών, με την αυταρχική και δύστροπη γιαγιά Χατζαποστόλαινα. Στο *Ταξείδι*, κυρίως, αναφέρεται και ο πρώιμος ξενιτεμός του Βιζυηνού, όπως και στο *Αμάρτημα*, σε ηλικία δέκα-έντεκα ετών, στην Πόλη, για να γίνει μαθητευόμενος ράφτης στον αρχιράφη της Βαλιδέ-Σουλτάνα, ο οποίος τον έστειλε τακτικά στο παλάτι, εκεί όπου οι πραγματικές βασιλοπούλες -που ήθελαν να δείξουν ιδιαίτερη ευαρέσκεια προς το ραφτόπουλό τους- συνδέθηκαν με τις βασιλοπούλες των παραμυθιών, που του διηγούνταν ο παππούς του. Το ραφτόπουλό, ο Γεωργάκης, ζει την εμπειρία του ραφτόπουλου του παραμυθιού που σαγηνεύει με τη φωνή του και όχι με τη ραπτική του. Η ραπτική ασκείται μαγικά από τις νεράιδες. Μεταφέρεται στο χώρο του φανταστικού. "Αλλά, λοιπόν, αι κακουχίαι και τα βάσανα, όσα υπέστην, και όσα έμελλαν να υποστώ, με την γλυκείαν ελπίδα να επιστρέψω ποτέ εις το χωρίον με μίαν βασιλοπούλαν εις το πλευρόν μου, επήγαιναν εις τα χαμένα; Επήγαν δια τίποτε; Καλά, παππού! Αν με διής και συ ποτέ να ξαναπιάσω βελόνι, πες πως είμαι θηλυκός και δεν το ξεύρω!" Ο παππούς έμαθε να κεντά και να πλέκει από τη γιαγιά του, η οποία και διηγήθηκε τα παραμύθια στον παππού και αυτός στον εγγονό.

Οι ιστορίες του Ηρόδοτου (το γραπτό κείμενο) γίνονται αντικείμενο των προφορικών αφηγήσεων του παππού και της γιαγιάς του και συνδιαλέγονται μόνο με το κείμενο του διηγήματος. Ο Βιζυηνός, ως συγγραφέας, προσπαθεί να ξαναπεί τις ιστορίες του Ηρόδοτου, μας εξηγεί ο Μιχάλης Χρυσανθόπουλος.

Στα δύο διηγήματα *Ποίος ήτον ο Φονεύς του Αδελγού μου* και *Μοσκόβ Σελήμ* η δράση διεξάγεται σε χώρο και χρόνο συγκεκριμένο, στην Ανατολική Θράκη, στη δεκαετία του 1880, και παρατίθενται στοιχεία ιστορικού χαρακτήρα που είναι σύμφωνα με τις ρεαλιστικές συμβάσεις. Ο αφηγητής είναι ένας μορφωμένος Έλληνας που ταξιδεύει και τονίζει ότι θα παίξει το ρόλο απλού χρονογράφου στο διήγημα *Μοσκόβ Σελήμ*, δηλαδή θα δώσει μια εικόνα της εποχής. Το διήγημα *Ποίος ήτον ο Φονεύς του Αδελγού μου*, δημοσιευμένο στο περιοδικό *Εστία* (23 Οκτωβρίου - 3 Νοεμβρίου 1883), αποτελεί μια ανάλυση κοινωνιολογική μιας ορθόδοξης ελληνικής οικογένειας που ζει στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, στο τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα, οπότε έχουμε το Ρωσοτουρκικό Πόλεμο του 1877-1878, τις μεταρρυθμίσεις του Αβδούλ Χαμίτ Β' και της περιόδου του "Τανζιμάτ".

Από πληροφορίες του Γιάννη Β. Κωβαίου για τα λαογραφικά στοιχεία στην πεζογραφία του Γ. Βιζυηνού μαθαίνουμε τις λαϊκές αντιλήψεις για την έκβαση μιας αρρώστιας, στο διήγημα *Το Αμάρτημα της Μητρός μου*.

Αν η αρρώστια χρονίσει, τότε αποδίδεται σε υπερφυσικές αιτίες και χαρακτηρίζεται ξωτικό. Ίσως, λένε, ο άρρωστος να πέρασε νύχτα ποτάμι, την ώρα που οι Νηρηίδες τελούσαν αόρατες τα οργιά τους ή να δρασκέλισε το μαύρο γάτο που ήταν ο "έξω από δω" μεταμορφωμένος. Στο ίδιο διήγημα γνωρίζουμε και τα σχετικά με το εθιμικό της υιοθεσίας. Η παράδοση του παιδιού από τους φυσικούς γονείς στους θετούς

γίνεται με επίσημη τελετή στην εκκλησία, μετά το τέλος της λειτουργίας. Ο θετός γονιός παραλαμβάνει το παιδί από τα χέρια του ιερέα και δίνει δημόσια υπόσχεση ότι θα το αναθρέψει σαν δικό του παιδί. Ακολουθεί πομπή προς το νέο σπίτι του παιδιού με επικεφαλής τον "πρωτόγερο" του χωριού, ο οποίος, φτάνοντας στο κατώφλι, σηκώνει ψηλά το θετό παιδί και ρωτά τους παριστάμενους αν κανείς τους είναι πιο οικείο πρόσωπο του παιδιού από τους νέους του γονείς. Αν δεν ακουστεί απόκριση, οι φυσικοί του γονείς το ασπάζονται για τελευταία φορά και αποσύρονται.

Στο έργο *Ποίος ήταν ο Φονεύς του Αδελφού μου* μαθαίνουμε για τις σουρβιές, δηλαδή κλαδιά από το φυτό σουρβιά που το είχαν για την τύχη. Την παραμονή των Φώτων τα παιδιά του χωριού κρατούν σουρβιές και σουρβίζουν τους περαστικούς στο δρόμο, λέγοντας την ευχή: "Σούρβα, σούρβα! Γερό κορμί, γερό σταυρί, όλο γεια και δύναμη, και του χρόν' γεροί!" Για την ίδια ημέρα και το ίδιο φυτό ο Βιζυηνός παραδίδει και ένα έθιμο μαντικής. Καθισμένη η οικογένεια στο παραγώνι, τοποθετεί τα σουρβια πάνω στην καυτερή πλάκα του τζακιού. Αφού ονοματίσουν ένα μέλος της οικογένειας, βάζουν στην πλάκα ένα σουρβιο δικό του. Αν αυτό σκάσει και πεταχτεί έξω από την εστία, θα είναι γερός και δυνατός όλη τη χρονιά. Αλλιώς κάποια συμφορά θα τον χτυπήσει.

Σε άλλο σημείο περιγράφεται η κοσκινομαντεία με κουκιά. Για την ανακάλυψη του φονιά επιστρατεύτηκε μια τσιγγάνα που έκανε μάγια. Αυτή πέταξε έξω από το κόσκινο ένα κουκί, που συμβόλιζε το φονιά, εκστομίζοντας συγχρόνως μια κατάρα. Έπειτα έδωσε το κόσκινο στη μητέρα του συγγραφέα (και του δολοφονημένου αδελφού του), για να μετρήσει τα κουκιά. Εκείνη τα έβγαλε σαράντα. Η τσιγγάνα άρχισε έπειτα να ταρακουνά το κόσκινο, προφέροντας τα μαγικά λόγια: "Ανθρωπος σκοτώθηκε, ποιος να τον εσκότωσε; Τρεις τους λύκους, τρεις τους κλέφτες, τρεις τ' ασκέρια τα σκασμένα" τρεις για τους κρυφούς εχθρούς του και κουκιά σαράντα ένα".

Ως εκ θαύματος, το νέο μέτρημα έβγαλε σαράντα ένα τα κουκιά, που σήμαινε ότι ο "δράστης" είχε επανέλθει μέσα στο κόσκινο! Από τη θέση που πήραν, τέλος, τα κουκιά μετά από τρεις αναπηδήσεις, η τσιγγάνα κατέληξε πως ο φονιάς βρίσκεται πολύ κοντά στην οικογένεια του θύματος. Πράγματι ήταν ο Κιαμήλης, στο σπίτι του οποίου φιλοξενούνταν ο Βιζυηνός και η μητέρα του!

Στην αρχή του έργου *Το Μόνον της Ζωής μου Ταξείδιον* μεγάλη έκταση καταλαμβάνει η αφήγηση ενός παραμυθιού της Πόλης, σύμφωνα με το οποίο οι βασιλοπούλες ερωτεύονται τα ραφτόπουλα που τραγουδούν όμορφα. Καθώς ο έρωτας είναι τόσο σφοδρός, η κόρη πέφτει βαριά άρρωστη και ζητά από το βασιλιά να την παντρέψει με το ραφτόπουλο για να γιάνει. Εκείνος αναγκάζεται να υποχωρήσει, αλλά για να διασώσει την υπόληψη του, θέτει ως όρο στον επίδοξο γαμπρό να ράψει μέσα σε μια νύχτα σαράντα νυφιάτικες φορεσιές για τη βασιλοπούλα και μάλιστα "να ράψει τα νυφιάτικα χωρίς ραφή και ράμμα"! Αλλιώς θα του κόψει το κεφάλι. Όμως, το ραφτόπουλο έχει σύμμαχο τη νεραίδα, που κατ' άλλους είναι γιος της και κατ' άλλους εγγονός της. Την καλεί, λοιπόν, τα μεσάνυχτα και εκείνη του παρουσιάζει στη στιγμή σαράντα λευκοντυμένα νεραϊδόπουλα. Όλη νύχτα το παλικάρι κόβει τα πιο ακριβά υφάσματα και οι νεραίδες ράβουν. Πριν λαλήσει ο πετεινός, οι φορεσιές είναι έτοιμες και ο βασιλιάς έκθαμβος από το κατόρθωμα δεν έχει λόγο πια ν' αρνηθεί το γάμο.

Στο διήγημα *Πρωτομαγιά*, ο Γ. Βιζυηνός μας παρουσιάζει έθιμα και δοξασίες της Πρωτομαγιάς από τη Θράκη. Το απόγευμα της παραμονής τα παιδιά ξεχνώνονται στους αγρούς και, αφού μαζέψουν λουλούδια, πλέκουν ένα μεγάλο στεφάνι με το σημείο του σταυρού στη μέση. Το μεγαλύτερο παιδί της παρέας το κρατά ψηλά και τα άλλα χορεύουν γύρω του και τραγουδούν:

"Εμβήκ' ο Μας, εμβήκ' ο Μας ο μήνας, με τ' άνθη, με τα λούλουδα, με τα τριανταφυλλάκια".

Το βασικό, ωστόσο, θέμα του διηγήματος είναι η ακλόνητη λαϊκή πεποίθηση πως "όποιος ταξιδεύει Πρωτομαγιά, γυρίζει πίσω από τα μισόστρατα". Διακόπτει το ταξίδι άρον άρον, γιατί πέφτει θύμα των μαγισσών και των δαιμόνων που κυκλοφορούν αυτή την ημέρα, όπως η Λαέγισσα, η Τρελοξανθή κ.ά. Γι' αυτό, αποβραδής της Πρωτομαγιάς όλα τα σπίτια κλείνουν πόρτες και παράθυρα -θωρακισμένα μόνο με το στεφάνι και το σταυρό του- και αν τύχει να βρίσκεται κανείς στο δρόμο δεν διασταυρώνει το βλέμμα, ούτε μιλά σε άλλο περαστικό, ακόμη και στη γυναίκα του ή τον αδελφό του, από το φόβο μην έχει εκείνο το βράδυ το διάβολο μέσα του και του πάρει τη λαλιά ή του κάνει μεγαλύτερο κακό.

Οι μάγισσες, κατά τη λαϊκή δοξασία, σηκώνονται τη νύχτα της Πρωτομαγιάς από το συζυγικό κρεβάτι, καβαλικεύουν το σφουγγιόξυλο (το ξύλο που χρησιμοποιούν για να σφουγγίζουν το φούρνο πριν βάλουν τα ψωμιά) και τρέχουν μέσα στα σπαρτά για να μαζέψουν μαγιάτικη δροσιά. Απ' όπου περάσει η σφούγγια, τα στάχια γίνονται στάχτη. Όπου, όμως, στραγγίσει η δροσιά που μάζεψε, "αλωνίζουνε γέννημα και λυχνούν χρυσάφι".

Ο Μανόλης Μαρκάκης, ο οποίος ασχολείται κυρίως με τη φιλοσοφία, αναφέρει ότι ο Γ. Βιζυηνός, στο έξοχο διήγημα του *Πρωτομαγιά*, επιδιώκει να φέρει σημεία του κλασικού πολιτισμού σε συνάφεια με το ιστορικό παρόν του. Γίνεται αναφορά σε στίχους του Πινδάρου ή του Αριστοφάνη μέσα σε ένα παγανιστικό ζωντανό περίγραμμα. "... Η εκκλησία καθηγίασε το ανανεωθέν έθιμον, ευλογήσασα τον στέφανον του ενιαυτού και επιτρέψασα τοις πιστοίς να προσφέρωσι τας απαρχάς της Φύσεως τω Φυτουργώ της Κτήσεως. Και τέλος οι Καλόγηροι του Βορρά λαμβάνουσι το μεγαλύτερον μέρος των κλαδιών, όσα φέρει ερχόμενος επί τεθρίππου άρματος ο Μάιος εκ των δασών και στρωννύουσι δια φύλλων και ανθέων το έδαφος της εκκλησίας κατά την πρώτην του Μαΐου, όπως ποιοούμεν ημείς κατά το Πάσχα και την Πεντηκοστήν έτι και σήμερα". Η δημοτική παράδοση είναι στα διηγήματα του Γ. Βιζυηνού ο διαμορφωτικός συντελεστής της συνείδησης των Νεοελλήνων.

Στο διήγημα *Πρωτομαγιά* γράφει ο Γ. Βιζυηνός: "Εκεί ανεμνήσθην ότι ευρίσκομαι εις την χωράν των Αναστενάρων και των μαγισσών, δηλαδή την πατρίδα των Βακχίδων και των Μαινάδων, αι οποίαι άλλοτε, εν τη παράφορα των οργίων των, εσπάραξαν το σώμα του δυστυχούς Ορφέως και έρριψαν την νεκράν αυτού κεφαλήν μετά της θραυσθείσης λύρας εις τα κύματα του Έβρου".

Σε μια ειδική μελέτη, ο Γ. Βιζυηνός περιγράφει τα Αναστενάρια στο χωριό του Αγίου Ιωάννη κοντά στη Βιζύη και αναφέρεται στην έκσταση των μυστών. Κραυγές θεών που λησμονήθηκαν βγαίνουν από τα αγροτικά έθιμα της γονιμικής μαγείας που ο συγγραφέας περιγράφει και είναι ζωντανές και πανίσχυρες υποθήκες για το πάτριον.

Από τη Θράκη πηγάζει η σύνδεση του πεζού λόγου με αρχαίους μύθους, πρόσωπα, βαθιά ριζωμένες λαϊκές δοξασίες και δεισιδαιμονίες, λογοτεχνικά προϊόντα της αρχαιότητας, καθώς και μια στωική αντιμετώπιση της τραγικής μοίρας που κατευθύνει τους ήρωες του.

Από την Κωνσταντινούπολη εκπορεύεται το χριστιανικό πνεύμα, καθώς και το σύνολο της ανατολίτικης βιοθεωρίας.

Ο Γεώργιος Βιζυηνός, ανήσυχος, γεμάτος αρχαιογνωσία, συνθέτει ένα γνήσιο Θρακιώτη δημιουργό που δίνεται στον πανάρχαιο ελλαδικό κόσμο της Θράκης, στη Βασιλεύουσα και στο σύγχρονο ευρωπαϊκό χώρο.